

I N H O U D S O P G A V E

Radicale moslims delen korans uit THOMAS SPICKMANN	2	<i>boekbesprekingen</i> Notities van een lezer (2) BERT GASENBEEK	16
Het secularisme in de moderne tijd FRANS van DONGEN	4	Canon van de Godsdiensthyserie JAAP van den BORN	18
Interview met Floris van den Berg SYTZE van der VEEN	7	Het raadsel Spinoza ANTON MULLINK	19
Onze nationale oligarch ENNO NUY	10	Bible Balloons 1954 HANS KNAP	20
Mijnheer Gauck en zijn vrijheid THOMAS SPICKMANN	11	Atheïsmedag 2012	21
Toch maar liever 'zelfdoding' ANTON van HOOFF	12	De wildeman LEON WECKE	22
Sociaal gezicht ontmaskerd IDA LAMERS-VERSTEEG	14	Atheïstisch Seculiere Partij	23
Het monopoliseren van leed ENNO NUY	15	De Vrije Mening? HANS LOUIS KOEKOEK	24

Radicale moslims delen korans uit



THOMAS SPICKMANN, 1973, Culemborg, Constructeur

Sinds een aantal jaren groeit in Duitsland de salafistische beweging. Er zouden inmiddels ongeveer 5000 aanhangers zijn. Zij interpreteren de koran, zoals die na het overlijden van de 'profeet' ontstond, letterlijk en willen de Grondwet door de sharia vervangen. Feitelijk komt dit neer op een systeem dat vergelijkbaar is met dat in Saoedi-Arabië. Daarom worden zij terecht door het Duitse ministerie van Binnenlandse Zaken als gevaarlijk beschouwd en door de inlichtingendienst geobserveerd.

Zij werven vooral onder jongeren die, op zoek naar oriëntatie, gemakkelijk te beïnvloeden zijn; zowel mensen met Turkse of Arabische achtergrond die al moslims zijn, als autochtonen die voor het extreme geloof gewonnen worden. Op complexe vraagstukken geven zij (te) simpele antwoorden. Een bekende persoon in de beweging is Pierre Vogel. Hij was eerder sporter, d.w.z. een professionele bokser. Tien jaar geleden heeft hij de islam aangenomen. Hij valt vooral op door zijn talent om misleidende toespraken te houden. Tot 2011 hield hij af en toe in verschillende Duitse steden propagandabijeenkomsten (die vaak tot tegendemonstraties leidden) waar mannen en vrouwen zich gescheiden van elkaar dienden te verzamelen. Na afloop slaagde hij er vaak in om een aantal jongeren te bekeren door ze de 'shahadda' (islamitische geloofsbelijdenis) te laten uitspreken. Het centrum van zijn activiteiten was tot voor kort Mönchengladbach, een plaats ten noorden van Keulen, waar hij de leider van de inmiddels opgeheven vereniging 'Einladung ins Paradies' was (Nederlands: 'uitnodiging tot het paradijs'). Er waren zelfs uitbreidingsplannen, die echter op toenemend verzet van de plaatselijke bevolking en de overheid stuitten en daarom niet doorgingen. Onlangs heeft Pierre Vogel zich in het Midden-Oosten teruggetrokken.

Waarschijnlijk zal hij op een gegeven moment terugkomen en nieuwe acties verzinnen.

Een andere bekende salafist is Ibrahim Aboe Nagie, een voormalige zakenman van Palestijnse afkomst. Hij trad vaker in verschillende moskeeën op, om aan kinderen en tieners les te geven. Er vielen steeds meer negatieve veranderingen aan de persoonlijkheid van zijn scholieren op. Daarom wordt hij de laatste tijd

door imams en gematigde moslimouders vaker geweigerd. Inderdaad moet men het als haat zaaien beschouwen als hij bijvoorbeeld vertelt dat joden, christenen of atheïsten na hun dood naar de hel gaan, omdat zij de islam niet hebben aangenomen. Minderjarigen kunnen dit vaak niet goed als gevaarlijke propaganda inschatten.

Het is uiteraard triest om te zien hoe steeds meer jongeren gehersenspoeld worden en helemaal veranderen nadat zij met salafisten in aanraking gekomen zijn. Dit kan via internet gebeuren, maar ook in binnensteden aan infostands waar boeken met ideologische inhoud uitgedeeld worden, of op massabijeenkomsten. Daarna zoeken zij



Pierre Vogel

vaker moskeeën van de radicale moslims op, raken steeds meer onder de invloed van hun gedachtegoed en verhuizen uiteindelijk naar een desbetreffende omgeving; bij sommigen gaat het zelfs zo ver dat zij terreuraanslagen plegen nadat zij, om te oefenen, in politiek instabiele moslimlanden geweest zijn. Op deze manier worden gezinnen uit elkaar gerukt, wat bij de ouders tot veel verdriet en zorgen leidt.

Toen ik op paaszaterdag in het centrum van Keulen was, zag ik een stand waar korans aan voorbijgangers uitgedeeld werden. Ik had er geen goed gevoel bij en liep door. Een paar uur later las ik in de krant dat dit de nieuwste actie van de salafisten (met Ibrahim Aboe Nagie als initiatiefnemer) was, die zij in tientallen Duitse steden uitvoerden. In de dagen daarna is er door alle media uitgebreid aandacht aan besteed. Het was oorspronkelijk de bedoeling om ter verbreiding van de islam 25 miljoen exemplaren te drukken en te verdelen, zodat op een bevolking van ongeveer 80 miljoen mensen in ieder huishouden de koran beschikbaar

zou zijn. Na hevige protesten is de uitgeverij in het Zuid-Duitse Ulm met de productie gestopt. De overheid heeft hier nauwelijks de mogelijkheid om in te grijpen. Het uitdelen van dit 'heilige' boek valt immers onder de vrijheid van godsdienst en kan hier en daar zelfs afschrikkend werken, wat als voordeel te beschouwen is.

Ik hoop dat er nu in Duitsland, wat de invloed van het salafisme betreft, een keerpunt is bereikt. Ibrahim Aboe Nagie heeft wel veel publiciteit gekregen, maar volgens mij niet zoals hij gewenst had. De naam van de beweging mocht van hem niet in de koranexemplaren afgedrukt worden. Zijn bedoeling was dat salafisten stiekem aan de infostanden met jongeren in gesprek zouden komen om ze aan te trekken. Nadat dit onderwerp in de media voldoende aan bod is gekomen groeide het besef bij de bevolking dat er sprake is van een probleem. Dit besef kan helpen om jonge mensen beter te beschermen, want uiteindelijk zijn vooral deze bekeerlingen de slachtoffers. Het is niet gemakkelijk om een dergelijke groepering weer te verlaten nadat men daarin terechtgekomen is, omdat men onder grote druk staat. Dit geldt echter ook voor andere (waaronder christelijke) gemeenschappen met totalitair gedachtegoed. Kwelijk is dus dat deze gemeenschappen op dit moment buiten beschouwing worden gelaten.

Diverse Duitse moslimorganisaties hebben de afgelopen tijd aangegeven dat zij zich van de salafisten distantiëren en de uitdelingsactie afkeuren, omdat zij vinden dat het 'heilige' boek, dat zij 'het woord van allah' noemen, niet als reclame gebruikt mag worden. Ik ben van mening dat de 'gematigde' islam met zijn

eigen krampachtige interpretatie van de koran niet geschikt is voor het bestrijden van het salafisme. Alleen een sceptische houding t.o.v. godsdienst(en) kan mensen ertegen beschermen dat zij fanatiek worden; een resoluut geloof heeft ze nog nooit beschermd.



Ibrahim Aboe Nagie

Wat is mijn motivatie om over dit buitenlandse thema in De Vrijdenker te schrijven? Er zijn de volgende redenen:

- Wat zich in het buurland afgespeeld heeft, is geografisch niet zo ver weg.
- In ieder geval ben ik van mening dat in dit tijdschrift niet alleen binnenlandse, maar ook internationale onderwerpen aan bod moeten komen.
- Er zijn ook in Nederland moslims met extreem gedachtegoed, die willen missioneren; zodat men alert moet zijn. Onlangs heeft bijvoorbeeld een dergelijke groep mensen in het protestantse Urk (!) voor de islam geworven door op straat te bidden. Daarnaast zijn er ook Nederlandse jongeren die naar diverse moslimlanden gaan om voor de jihad te trainen en daarna terreuraanslagen kunnen plegen.
- De lezer kan zich een beeld vormen van wat de gevolgen van indoctrinatie zijn en hoe kwetsbaar jongeren zijn.
- Sommige DVG-leden zijn bang dat wij bij te veel kritiek op de islam in het hoekje van Wilders gedrukt worden. Ik vind dat wij ermee door moeten gaan om te laten zien dat islamkritiek ook anders kan dan op de populistische manier van de PVV-leider. Demagogen hebben immers maar gedeeltelijk gelijk.



Jan Buys overleden

Ons bereikte het bericht dat ons lid Jan Buys op 28 februari 2012 is overleden. Jan was nog niet lang lid maar had toch al bekendheid binnen de vereniging door zijn stukjes over het 'rijke Roomse leven' in zijn jeugd in De Vrijdenker. Jan is 82 jaar geworden.

Het secularisme in de moderne tijd



FRANS VAN DONGEN voorheen bestuurslid van De Vrije Gedachte, oprichter van de Atheïstisch Seculiere Partij (ASP)

In de twee vorige series (Thales t/m Lucretius en Augustinus t/m Bruno) is aangetoond dat het seculiere denken in de Oudheid en de Middeleeuwen prominent aanwezig was. In deze derde serie zullen we laten zien dat het secularisme ook in de Moderne Tijd een grotere rol speelde dan men denkt en zelfs vanaf de ondergang van Rome via de Renaissance/Reformatie tot in onze tijd een opgaande lijn vertoont. Geschiedenis = Secularisme lijkt hiermee aangetoond.

Van de 'modernen' zullen we bespreken: Descartes, Spinoza, Hobbes, Bayle, Meslier, Hume, d'Holbach, Fichte, Feuerbach, Bradlaugh, Nietzsche, Freud, Canabal, Russell, Sartre, Dawkins, Hitchens, Philipse, Condell, Cliteur, Onfray en Harris. Deze keer bespreken we Hobbes en Bayle.

Hobbes

Thomas Hobbes leefde in Engeland van 1588 tot 1679. Hij maakte de Engelse Burgeroorlog mee, wat hem tot antirevolutionair maakte. Hij was heel erg voor een sterk centraal koninklijk gezag. Hij was minder origineel dan Descartes en Spinoza maar wel belangrijk voor het secularisme in de filosofie (zie: Descartes en Spinoza op site Atheïstische Beweging).

Hij greep sterk terug op Demokritos en Epicurus. Hij geloofde dat alleen materiële dingen bestonden en alles wat niet materieel was, bestond volgens Hobbes niet. Hij was nl. onder de indruk van de wetmatigheden in de natuur en daarom ging hij ervan uit, dat alles in de werkelijkheid gedetermineerd was. Alles had een mechanische oorzaak. Zelfs het menselijk leven. Hiermee betoonde hij zich een volger van Descartes. Het menselijk leven was volkomen materialistisch, mechanisch en dus gedetermineerd. Met als gevolg dat de vrije wil een illusie was. Mensen handelden als automaten, gedreven door slechts twee harts-tochten: de wil om te overleven en de angst om dood te gaan. Daarom was het logisch en dus ook legitiem, dat iedereen aan zichzelf dacht. In de oertijd was er nl. een strijd van allen tegen allen, waarbij de sterkste won.

Uiteindelijk heeft men daaraan een eind gemaakt door een koning alle macht te geven, zodat er een sterk centraal gezag kwam dat de mensen beschermde tegen elkaar.

Omdat het logisch was dat het individu aan zichzelf dacht, mocht men in het systeem van Hobbes militaire dienst weigeren. Iets wat in de meeste staten van vandaag nog niet eens geldt! Ook moest het volgens hem mogelijk zijn dat een generatie de wetten van een vorige

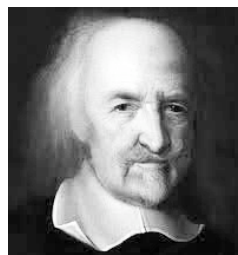
generatie verwierp. Dit was volkomen nieuw en tot dan toe onmogelijk. Hobbes hanteerde een negatieve definitie van vrijheid: vrijheid is datgene wat overblijft nadat de overheid haar macht heeft uitgeoefend. Hij was het met Spinoza eens dat het nodig was om het kerkelijk gezag te onderwerpen aan de staat, omdat de priesterklasse de mensen dom hield

d.m.v. het geloof, om zelf macht uit te oefenen. Overigens was te veel macht van de priesters ook nog schadelijk voor het geloof zelf. Hobbes wilde daarom een sterke koning. Het zou niet moeilijk moeten zijn om de mensen aan het koningschap te laten geloven, want het was ook gelukt om ze aan god te laten geloven. En zelfs aan de trans-

substantiatie, wat duidelijk onmogelijk is en induist tegen het gezonde verstand. Ook het idee dat de paus onfeilbaar zou zijn, was irrationeel en moest losgelaten worden.

Hobbes ging ervan uit dat het menselijk voorstellingsvermogen dermate beperkt was dat het onmogelijk was om zich een god voor te stellen. De mensen wisten niets van god, omdat ze er niets van konden weten. Alle begrippen, inclusief het godsbegrip, bestonden alleen maar omdat we er woorden voor hebben. We denken dat die dingen bestaan, maar dat is onjuist: we hebben een uitdrukking voor een vierkante cirkel, maar dat wil niet zeggen dat een dergelijk ding bestaat.

Het was onvermijdelijk dat hij van atheïsme werd beschuldigd. Een remonstrantse priester zei over Hobbes: "Zijn ongeloof ruïneert het zuiver christelijk denken en samen met Spinoza gebruikt hij filosofie om de bijbel te ondermijnen." Een en ander resulteerde er onder meer in dat het Lagerhuis een commissie



Thomas Hobbes

instelde die onderzoek moest doen naar atheïstische geschriften, waarbij die van Hobbes expliciet werden genoemd. Hij kreeg

een publicatieverbod en zoals zoveel vrijdenkers en filosofen van zijn tijd publiceerde hij daarom in Amsterdam.

Bayle

Pierre Bayle, in Frankrijk geboren in 1647, leefde van 1681 tot zijn dood in 1706 in de Republiek, die hij een 'pijler van de vrijheid van denken in Europa' noemde. Vaak wordt Erasmus de filosoof van Rotterdam genoemd, maar je zou kunnen zeggen, dat Bayle die titel meer toekomt.

Wat grote indruk op hem moet hebben gemaakt en zijn hele verdere denken is blijven beïnvloeden, is de herroeping van het Edict van Nantes in 1685. Hierbij werden de protestanten vrijwel alle rechten afgenomen. In feite kwam het erop neer dat ze tweederangs burgers waren geworden. Bayle beschrijft de herroeping als 'absurd'.

Hij kan de architect van het spinozisme genoemd worden. Spinozisme werd in de 17de, maar ook in de 18de eeuw, ongeveer gelijkgesteld aan atheïsme en materialisme, althans het materialisme van Hobbes. Hij vond dat de moslims verder waren in filosofie dan 'wij in het westen'. Het moslimgelooft schreef voor, kettters te bestrijden, merkte Bayle op, maar ze deden het niet. Bij de christenen was het net andersom. Met Averroës (1126-1198) was hij het eens dat er meer dan genoeg gelovige mensen waren. Maar mensen die hun gezond verstand gebruikten, waren maar al te zeldzaam. Ook vond hij, met Averroës, dat religie zeker niet boven filosofie stond; integendeel! Het zouden de filosofie en de rede moeten zijn die over de religie oordeelden in plaats van andersom. Men noemt Bayle in dit verband: 'rationeel militant'.

Hij was het eens met het '*more geometrico principe*' van Spinoza, dat erop neer komt dat de wiskunde en het logisch redeneren op de eerste plaats komen. Ook het mechanisch wereldbeeld van Descartes werd door Bayle onderschreven. Religie was in de grond occult. Diverse schrijvers (Bayle zelf trouwens ook) stellen dat er een ononderbroken lijn loopt van Oude Griekse denkers als Thales, Xenofanes en Demokritos via Middeleeuwse en Renaissance filosofen als Scotus, Erasmus en Bruno naar moderne wijsgeren als Descartes, Spinoza, Hobbes en Bayle. Die lijn loopt overigens door naar de Verlichting, zoals we

zullen zien. Volgens Israel zijn Spinoza en Bayle de voornaamste grondleggers van de Radicale Verlichting.

Het lijkt erop dat Bayle meer als een absolute dan als een relatieve atheïst gezien moet worden. Hij zei zelf nog net niet dat hij atheïst was, maar hij zei wel, dat atheïsme 'moet kunnen'. Hij geloofde in ieder geval niet in de god van joods-christelijke oorsprong. Zaken als heilige drie-eenheid, onbevleete ontvangenis, de wonderen van Christus en de opstanding, ontkende Bayle, omdat ze strijdig waren met het gezond verstand. Hij begreep dat de mensen in die dingen bleven geloven, eigenlijk alleen maar omdat ze er al zo lang in geloofden. Toch was het de taak van de filosoof erop te wijzen dat



Pierre Bayle

religie in strijd was met de rede en dat daarom de maatschappij, de wetten, de moraal en de politiek, veel beter op filosofie kunnen berusten dan op religie. Vooral de moraal moest los worden gemaakt van religie. Het zogenaamde monopolie van religianten op de moraal vond Bayle onterecht. Alleen een moraal die op de rede was gebaseerd en niet op religie, kon universeel zijn. Later komt Cliteur daar in de 21ste eeuw op terug. Ook een begrip als tolerantie kwam tot stand door rede en filosofie en zeker niet door goden en profeten; integendeel! Bayle wees erop dat de Chinezen een atheïstische beschaving hadden – hij zag Confucius als een atheïst – terwijl hun maatschappij toch ordentelijk, tolerant en moreel hoogstaand was. Hij merkte in dit verband op: "*een societyt van atheïsten kan ook wel gereguleert zyn...*" Bovendien kon atheïsme in ieder geval geen kwaad, omdat god anders wel een wonder zou hebben gestuurd om het te laten verdwijnen. Hij ging ervan uit dat samenlevingen sterker, compacter en weerbaarder werden, als alle godsdiensten en zelfs atheïsme getolereerd werden. En hij geloofde dat religieus fundamentalisme een maatschappij verdeelde en juist zwakker maakte door als een splijtzwam te werken. Het christendom kon door haar irrationele grondslag niet in staat geacht worden een basis te vormen voor welke maatschappijvorm dan ook. Want ware christenheid

betekende, aldus Bayle, bijna altijd dat de rede werd opgeofferd aan het irrationele geloof. En dit was zonder meer rampzalig te noemen. Niet alleen op maatschappelijk niveau, maar ook op individueel niveau. Zo waarschuwde Bayle voor 'priesters van alle tijden en alle volken', die bijna altijd de gelovigen ophitsten tegen de niet-gelovigen of andersgelovigen. *Waar priesters zijn, is vervolging*, stelde hij in navolging van Spinoza. Mensen die voor zichzelf wilden denken, zijn door degenen die van het geloof hun beroep maakten, vrijwel altijd vervolgd en onderdrukt.

Katholieken en protestanten hadden het altijd over 'ketteren', maar ze waren kennelijk vergeten, dat ze zelf ook ooit 'ketteren' waren. Gelovigen, betoogde Bayle, gingen altijd collectief naar hun kerk, hielden daar hun eredienst, omdat hun god dat van ze verlangde en vonden dat ze daarom goed leefden. Automatisch vonden ze dan dat iedereen die niet zo leefde, fout was. Religie en intolerantie waren hierdoor inherent aan elkaar. De Kruistochten waren een afschrikwekkend voorbeeld van waar zoiets toe kon leiden.

Giordano Bruno (1548-1600) was volgens Bayle niet vermoord als ketter, maar als filosoof. Hij beschrijft Bruno als een virtueel spinozist en als absoluut atheïst.

De Staten-Generaal, het hoogste bestuurscollege van de Republiek, was in Bayle's ogen fout, omdat die de socinianen buiten de wet plaatsten. De socinianen waren een religieuze stroming die de heilige drie-eenheid ontkende.

Als je objectief naar het verschijnsel christendom keek, vond hij, kon je alleen maar tot de conclusie komen dat dit niet de bedoeling van Jezus kon zijn geweest. Het enige dat soelaas bood volgens Bayle, was het religieuze denken te vervangen door de rede. De rede, die in iedereen zat. Zo zou bijvoorbeeld religie helemaal uit het onderwijs gehaald moeten worden en niet meer het domein van de priesterklasse mogen zijn, omdat onderwijs te belangrijk was om het te vermengen met religie. Merk op dat zijn stelling nog steeds op gaat. Wij hebben ook nog steeds voor bijna ieder geloof een aparte school.

Wat Spinoza en Bayle, die in de 17de en tot ver in de 18de eeuw vaak in één adem werden genoemd, erg benadrukten was de gelijkwaardigheid van individuen. Individuen waren niet

gelijk, maar wel gelijkwaardig. Dat was in die tijd zeer modern, omdat er tot dan toe vooral op de vrijheid van bepaalde groeperingen, zoals katholieken of protestanten, was ingezet en niet op de vrijheid van het individu. Spinoza en Bayle wilden af van een samenleving die was gebaseerd op de ongelijkwaardigheid die de religie, de priesters en de monarchie met zich meebrachten. Priesters konden dus nooit boven gewone mensen staan; in geen enkel opzicht. In zo'n maatschappij zou het individu zich beter kunnen ontplooiën en emanciperen op sociaal, intellectueel, seksueel en gevoelsgebied. Ook zouden dan gelijke rechten tussen mannen en vrouwen mogelijk zijn. Terwille van het individu vond Bayle zelfs dat echtscheiding toegestaan moest worden, want dan zou de rust in de gezinnen terugkomen – wat natuurlijk een zeer moderne gedachte was. In veel Europese landen is het nog maar kort geleden dat dit mogelijk werd. Zelfs de keuze tussen geloof, welk dan ook, of atheïsme moest op individueel niveau genomen worden. Individuele vrijheid was volgens Bayle alleen gegarandeerd bij een volkomen scheiding van kerk en staat. Met deze laatste ideeën betoont Bayle zich één van de modernste denkers van zijn tijd en laat zien dat hij in onze 21ste eeuw nog steeds actueel is.

Ooit was Bayle, toen hij nog niet atheïstisch dacht, van geloof veranderd en dit kwam hem op beschuldiging van ketterij te staan, zodat hij uit Frankrijk moest vluchten. De consistorie van de Waalse Kerk te Rotterdam zorgde ervoor dat hij als hoogleraar in Rotterdam ontslagen werd, omdat hij Epicurus verheerlijkte en volhield dat het christendom in moreel opzicht niet boven het atheïsme stond: je kon als atheïst een prima leven leiden. Andere beschuldigingen luiden dat hij zijn levenswerk zou maken van het bepleiten van atheïsme en het ondermijnen van religie. De Synode van Holland, een religieuze bestuurslaag, vond het nodig om zijn 'intellectuele erfenis' een jaar na zijn dood in 1707 postuum te veroordelen. Door al deze veroordelingen verkochten zijn boeken uiteraard des te beter en deden vrijwel overal stof opwaaien in Europa. Zijn werk stond bekend als 'gevaarlijke atheïstische literatuur'. Zijn belangrijkste werk 'Dictionaire historique et critique' was zelfs een van de grootste bestsellers van de 18de eeuw.

Voor de volledige serie en de genoemde denkers zie: ATHEÏSTISCHE CANON op de website van de Atheïstische Beweging: <http://www.atheïstischebeweging.nl/>

Interview met Floris van den Berg

SYTZE VAN DER VEEN (Meppel, 1994) Actief op het forum www.freethinker.nl/forum. Vooral geïnteresseerd in filosofie, politiek, religie en neurowetenschap.

Floris van den Berg (1973) is een Nederlandse filosoof, directeur van de seculier-humanistische denktank Center for Inquiry Low Countries en bestuurslid van Vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte. Van den Berg schrijft over secularisme, atheïsme, dierethiek, milieufilosofie, mensenrechten en onderwijs.

In het interview met Tweede Kamerlid Van der Staaij van de SGP geeft u duidelijk geen antwoord op de vraag die u in een eerder interview deed opkomen, namelijk: waarom bent u banger voor moslims dan voor christenen?

In onze huidige maatschappij zijn moslims de enigen die niet terugdeinzen voor geweld en dreigen met geweld. Christenen kunnen wel heel boos worden, maar doodsdreigingen en geweld toepassen komt in Nederland in christelijke kringen niet voor. In Amerika worden abortusartsen bedreigd (en vermoord, red.) door christenen, maar in Nederland gedragen de christenen, zelfs de orthodoxe, zich vreedzaam.

In het interview met de Meiden van Halal geeft u aan dat het slecht is als mensen hun kinderen indoctrineren met religie. Waarom is dit fout of slecht? Wat maakt volgens u iets goed of fout?

Ten eerste, als je je kinderen iets bijbrengt waarvan je kunt nagaan dat het niet zo is dan vind ik dat niet goed. Ten tweede vind ik dat je kinderen vrij moet houden van religie. Je moet de kinderen niet een stempel opdrukken. Het zou net zo raar zijn als kinderen van ouders die lid zijn van de PvdA dan automatisch PvdA'ers zijn. Dat ze naar een PvdA-school gaan, dat ze PvdA-kleren dragen en dat ze alleen PvdA-boeken lezen. Dan zullen mensen zeggen "dat is raar", maar als het gaat om bijv. rooms-katholiek, dan is het heel normaal. Daar ben ik op tegen. Kinderen moeten geen religie hebben. Pas als ze 18 zijn kunnen ze er voor kiezen de religie van hun ouders over te nemen, of niet.

U zegt: "iets bijbrengen waarvan je kunt nagaan dat het niet zo is". Maar Richard Dawkins neemt meer een agnostische positie in. Hij zegt: we kunnen het nooit met 100% zeker stellen dat god niet bestaat. Maar voor 99,99% zeker wel. Die mensen (gelovigen)

geloven wel dat het zo is, maar atheïsten kunnen niet aantonen dat het zeker niet zo is.

Je kunt niet aantonen dat een god niet bestaat. Behalve als er interne contradicties zijn. Dan is er wel 100% zekerheid dat die god niet kan bestaan; de christelijke god niet kan bestaan vanwege diens eigenschappen, want je kunt niet algoed zijn en almogend tegelijk.

De christelijke god kan niet bestaan.

Dawkins is misschien wetenschappelijk-filosofisch een agnost, maar ik

noem hem gewoon een atheïst. Hij gelooft in geen enkele god. Je moet uitkijken hoe je de termen definieert. Meestal wordt agnost gezien als dat je 50% kans hebt dat god wel of dat hij niet bestaat. Richard Dawkins echter definieert zichzelf als een agnost die 99,99% zeker weet dat god niet bestaat. En dat is toch iets anders dan wat de meeste mensen onder agnost verstaan.

Eigenlijk is elke gelovige een atheïst. Want er zijn ongeveer een paar honderdduizend goden. En een gelovige gelooft in al die goden niet behalve in één god. En een atheïst is iemand die zegt: ik ga nog één godje verder.

Wat vindt u een positief gevolg van religie?

De religieuze kunst is natuurlijk wel mooi, maar ik had liever gehad dat die kathedralen, die gebaseerd zijn op uitbuiting en onderdrukking, er niet hadden gestaan. Dat vroegen ze ook al aan Dawkins en ik zal maar gelijk zeggen dat ik niet zo heel veel positiefs in religie zie. Dat het voor sommige individuele mensen enigszins troost kan geven is op zichzelf wel goed, maar ja, dat kan ook zonder. Nee, ik ben niet zo positief over religie.

Een zin in uw boek is "ook zouden er geen universiteiten op religieuze grondslag moeten zijn" - waarom niet? We wonen toch in een democratisch land en de meeste mensen hebben er geen probleem mee dat er religieus onderwijs bestaat. Bovendien, op universiteiten

is geen sprake meer van indoctrinatie, maar van vrije keuze.

De facto is het al zo dat universiteiten allemaal al seculier zijn. Maar nog steeds heb je universiteiten op religieuze gronden zoals de Radboud Universiteit in Nijmegen, de Katholieke Universiteit in Tilburg, de refo universiteit in Kampen en de Vrije Universiteit in Amsterdam. Aan de Vrije Universiteit in Amsterdam beginnen officiële aangelegenheden nog steeds met een gebed. Er is een moeilijke relatie tussen wetenschap en religie op deze universiteiten. Gelukkig betekent het in de praktijk eigenlijk niks, die religie, dus kun je net zo goed zeggen: we halen die religieuze grondslag weg. En als die grondslag wel wat betekent, dus dat ze wel wat doen met religie, en biologieonderwijs bijvoorbeeld in de weg zit, dan heb je een probleem. En dan vind ik dat die ook weg moet.

Wetenschap en religie behoren strikt gescheiden te zijn. In de Nederlandse Grondwet artikel 23 staat dat mensen het recht hebben om op religieuze gronden scholen te stichten. Ik vind dat dit artikel uit de Grondwet moet. En dat geldt voor basisscholen, voor middelbare scholen en universiteiten.

Maar als ik e.e.a. dan globaal gezien vanuit Nederland bekijk, dan is een groot deel van Nederland toch niet tegen religieus onderwijs. Die redeneren "laat het maar gewoon zo".

Ja, maar dat vind ik onverstandig. Op 90% van het bijzonder onderwijs is niks aan te merken, maar op pakweg 10% wel. Dan heb je de orthodox gereformeerden, joden, hindi, de antroposofen en de moslims die allemaal hun eigen scholen hebben. En daar is wel wat op aan te merken. Die kunnen dus blijven bestaan omdat de rest van Nederland onverschillig is, want die hebben hun kinderen vaak op scholen waar niks aan de hand is, maar dan kun je ook niks doen aan scholen waar wel wat aan de hand is. Wát is er dan aan de hand? De ongelijkheid tussen man en vrouw die onderwezen wordt, problemen met homoseksualiteit, onderwijs in de evolutietheorie. Op islamitische scholen heb je zelfs een verbod op afbeeldingen in boeken. Geen muziekonderwijs, en dat soort dingen.

Ja, dat is een hele beperking voor het kind, maar wie bepaalt dat die "beperking" fout is?

Dat vinden wij met z'n tweeën en dat vindt een relatief grote groep. Maar de grote meerderheid van Nederland heeft daar toch niks op tegen. En we leven in een democratisch land dus moeten we ons dan niet gewoon schikken?

Dat is een hele goede politiek-filosofische vraag die je daar stelt. De vraag is: kunnen in een democratie individuen onderdrukt worden omdat de meerderheid dat wil, of moet je zeggen "nee, we moeten de vrijheid van individuen garanderen"? En ook al vindt de meerderheid het wel goed dat die individuen

onderdrukt worden? Als je de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens neemt uit 1948, daarin staat

dat het de taak is van de overheid om de individuen te beschermen. Alle mensen hebben recht op onderwijs, op verzorging. De overheid is aan de ene kant een soort politieagent die zorgt dat de veiligheid van de individuen gegarandeerd wordt en aan de andere een cateraar van onderwijs. Nu is het dus zo dat individuen beknot kunnen worden in hun vrijheid omdat een groep dat wil. Dus met onze grote tolerantie tolereren wij intolerantie. Dat is een gevaar van het multiculturele ideaal. We dienen grenzen te stellen aan tolerantie. En die grenzen zijn een zo groot mogelijke vrijheid van het individu. De taak van de overheid is om die individuele vrijheid te bewaken. Dus ook de vrijheid van kinderen prevaleert boven het recht van ouders om hun kinderen te indoctrineren. De overheid waakt over de vrijheid van de kinderen. Ik wil niet dat we een politiestaat krijgen waar de overheid achter de voordeur kijkt. Dus ik vind het moreel niet goed dat kinderen een religieus stempel opgedrukt krijgen, maar daar kan ik niet zoveel aan doen. De overheid kan er wel voor zorgen dat die kinderen in ieder geval verder dan de horizon van hun ouders kunnen kijken doordat alle kinderen algemeen openbaar regulier onderwijs krijgen.

Vindt u dan ook dat er iets met de opvoeding gedaan moet worden?

Moreel gezien wel. Ik vind het immoreel als ouders hun kinderen bijv. hun communie laten doen of dopen. Of, erger nog, hun kind laten besnijden. Maar dat kan ik niet verbieden, behalve dan besnijdenis, die dient wel verboden te worden. Dus dat zouden we moe-

ten bepleiten, maar de overheid kan daar niet veel aan doen. Misschien ontmoedigen.

Wat vindt u van homeopathie?

Er is een heleboel onzin in de wereld, religie is daar één facet van. Homeopathie is daar ook één van. Er is ongelofelijk veel onzin waarin mensen geloven, ik noem er maar wat: ufo's, bovennatuurlijke oorsprong van graancirkels, horoscopen, astrologie, noem maar op. Als je kritisch en sceptisch bent en je omhelst de wetenschappelijke methode, kan deze onzin niet door de beugel. Want als je dubbelblind onderzoek doet blijkt homeopathie niet te werken. Wat een van mijn bezwaren is, is dat homeopathische geneesmiddelen ook in apotheken worden verkocht, terwijl een apotheek alleen maar geneesmiddelen moet verkopen waarvan de werking wetenschappelijk is bewezen. En de werking van homeopathische middelen is niet wetenschappelijk bewezen, maar apotheken verkopen die toch omdat ze daar geld mee kunnen verdienen.

En als een homeopathisch geneesmiddel een placebo-effect kan hebben?

Een apotheek kan niet zeggen: dit werkt misschien niet maar dit heeft wel een placebo-effect. We weten wat het placebo-effect is, maar dat kan je niet op rekenen. Geneesmiddelen zijn pas geneesmiddelen als ze werken. Bij het placebo-effect kun je net zo goed een zuurtje geven. Maar niet iets waar een hele industrie achter zit en waar geld mee verdiend wordt.

Maar het is toch niet verboden om stom te zijn?

Nee, maar een apotheker heeft een academische opleiding gevolgd. Als je naar een apotheek gaat, dan vertrouw je erop dat het goed is. En dan zit er een stukje onzin in die apotheek en daar erger ik me aan. Ook aan homeopathische 'artsen'; dat die het woord arts mogen gebruiken! Kijk, als je zegt 'ik ben een homeopathische heikneuter', is dat prima, maar het woord arts moet je daar niet voor gebruiken. Misschien moet er in het onderwijs al verteld worden wat er mis is met homeopathie, want ik ken mensen die een academische opleiding hebben gevolgd die nog

steeds niet weten wat er mis mee is. Onderwijs moet er toe leiden dat mensen kritisch kunnen nadenken. Dan ben je dus niet meer gelovig en weet je ook wat er mis is met homeopathie. In de praktijk blijkt dit vaak lang niet zo te zijn dus is er ook iets erg mis met het onderwijs-systeem.

Hoe staat u tegenover genuanceerde gelovigen die hun geloof aan niemand opdringen en dit alleen als houvast gebruiken?

Als liberaal vind ik dat iedereen zijn eigen individuele hobby moet kunnen hebben. En daar heb ik niks mee te maken. Als mensen mij vragen: 'is dat waar?' dan zeg ik natuurlijk dat ik het onzin vind, maar dat is hetzelfde als vragen, wat vind je van vissen? Dat vind ik ook stom, of wat vind je van voetbal? Dat is gewoon een privé-mening tegenover de privé-mening van iemand anders.

U bent een soort ongeloof aan het 'evangeliseren', doet u niet hetzelfde als gelovigen die evangeliseren?

Nou, alleen wat minder goed, hè! Want het aantal gelovigen is nog steeds erg hoog en de privileges voor religie zijn nog steeds veel groter dan voor atheïsten. In die zin ben ik óók aan het evangeliseren, want in die zin ben ik een moreel atheïst; vliegende schotels kunnen mij niet veel schelen, maar religie wel, want religie maakt slachtoffers, of dat nou kinderen, homoseksuelen of vrouwen zijn. Daar maak ik mij boos over. Daar maak ik me zorgen over. Ik ben een ethicus, dus zolang religie slachtoffers maakt – en dat is in Nederland vrij beperkt, maar wereldwijd zijn er heel veel slachtoffers van religie – maak ik mij daar boos over. Daarom 'evangeliseer' ik. Het gevaar is, dat wanneer mensen teveel respect hebben voor religie, de slachtoffers geen aandacht krijgen. Als religie geen slachtoffers zou maken, dan zou ik me er niet druk over maken. De tweede reden is dat religie invloed heeft op wetenschap, in Amerika bijvoorbeeld met het creationismedebat. Religie dient buiten de moraal te blijven, buiten de politiek, buiten de wetenschap en buiten het onderwijs en als het daar buiten blijft dan heb ik er geen bezwaar tegen. Nogmaals, in Nederland is de

verhouding tussen staat en religie vrij goed, maar wereldwijd niet.

Waarom bent u zo tegen religie?

Ik ben filosofie gaan studeren en dan is het atheïsme een van de eerste dingen die je tegenkomt. Dat god niet bestaat. Kritisch denken en geloven gaan nu eenmaal niet samen. Als ethicus zie ik religie als een van de obstakels, maar niet als enige obstakel, voor een rechtvaardige samenleving. Er zijn natuurlijk nog veel meer obstakels, zoals dictatuur en armoede. Daar ben ik niet professioneel mee bezig. Als ethicus ben ik bezig met veel meer problemen. En dit is toevallig één van de problemen. Kijk, ik denk dat de wereld beter af zou zijn zonder religie, maar dat wil niet zeggen dat dan alle problemen opgelost zijn.

Hoe denkt u dat religie zich gaat ontwikkelen in de komende jaren?

Het gaat niet verdwijnen. Wereldwijd neemt religie alleen maar toe. De islam is groeiende. In Europa heb je een paar landjes die niet religieus zijn in Noord-Europa. Ik vraag me

wel eens af hoeveel gelovigen nou echt geloven van hun geloof. Het is meer een traditie geworden om naar de kerk te gaan. Maar wereldwijd is de negatieve invloed enorm groot; atheïsme en het bevorderen van religiekritiek zijn daarom van groot belang – van belang voor degenen die lijden onder religie.

In mei is er in Utrecht de jaarlijkse vrijdenkersdag met als thema een petitie tegen jongensbesnijdenis en in juni de jaarlijkse atheïsmedag met o.a. Paul Cliteur, Dirk Verhofstadt en Herman Philipse. Daar zal een petitie met een pleidooi voor filosofie in het onderwijs worden gepresenteerd. Verder geef ik regelmatig lezingen over atheïsme en aanverwante zaken. Ik ben vooral een hobbyatheïst. Ik houd me vooral bezig met (milieu)ethiek. Mijn boek 'Filosofie voor een betere wereld' verschijnt een dezer maanden in Engelse vertaling in de VS. Op Atheïsmedag wordt mijn (vrijdenkers)roman 'Ikaros' gepresenteerd, waarin atheïsme en vrijdenken een belangrijke rol spelen. En dan is er nog altijd het prachtige Museum voor Kwetsende Kunst (www.kwetsendekunst.nl).

Onze nationale oligarch



ENNO NUY (1950, Aerdt) is ondernemer; was van 2007-2011 hoofdredacteur van 'De Vrijdenker'

De echte elite zie je niet meer aan de top van ons politieke stelsel. Zegt Bernard Wientjes (NRC 5 mei 2012). Een land behoort bestuurd te worden door de elite. Zegt Bernard Wientjes. Door topmensen. En die mensen vind je alleen in het bedrijfsleven want de echte topmensen hebben niet het geduld voor de politiek. Zegt Bernard Wientjes. En zo voort. Ik heb het niet zo op lieden die om een zakenkabinet vragen. Zij zetten de democratie buitenspel. Dat kun je in heel grote uitzonderingen wellicht overwegen, zie het Monti-kabinet in Italië. Maar daar is sprake van een totaal andere situatie dan in ons land. En wij dienen heel ver weg te blijven van zulke ondemocratische constructies. Ik heb niet mijn hele leven lang mijn stemrecht gebruikt om vervolgens de macht in handen te zien komen van een kleine elite die vooral uitblinkt in het elkaar de bal toespelen, het *old boys network*. Een samenleving is geen BV en kan ook niet bestuurd worden als een onderneming. In een onderneming hebben de aandeelhouders het voor het zeggen. De aandeelhouders van een samenleving zijn wij allemaal, iedereen, niemand uitgezonderd. De essentie van de democratie is nu juist dat ook met de kleinst mogelijke minderheid rekening wordt gehouden. Wientjes is een windvaan: hij was tegen de PVV maar steunde het gedoogakkoord; hij wilde niet bezuinigen maar steunde het Catshuis-akkoord dat helemaal geen akkoord was omdat angsthaas Wilders er voor wegliep; prompt steunde hij het Kunduz-akkoord en zo kunnen we nog wel even doorgaan. Ook claimt hij het ministerie EZ als hun (werkgevers)ministerie, de vakbonden hebben immers Sociale Zaken. Zeker met Kamp aan het bewind? Wientjes loopt een beetje naast zijn schoenen sinds hij in alle lijstjes wordt beschouwd als de machtigste man van Nederland. Wientjes leutert er maar een beetje op los. Wientjes is in feite een oligarch, een ondemocraat. Wel clever en een stevig onderhandelaar. Dat wel.

Mijnheer Gauck en zijn vrijheid

THOMAS SPICKMANN

Op Bevrijdingsdag dit jaar kwam het nieuwe Duitse staatshoofd Joachim Gauck in Nederland op bezoek om op de herdenkingsbijeenkomst in Breda een toespraak te houden. 's Avonds zat hij in Amsterdam naast de opvallend luxueus geklede koningin Beatrix om het bevrijdingsconcert bij te wonen. Maar 72 jaar na de Tweede Wereldoorlog is het bijzonder en verzoenend om de president van dit buurland te verwelkomen, aangezien de toenmalige machthebbers Nederland bezetten en veel ellende hebben veroorzaakt. De verhouding tussen Nederlanders en Duitsers ligt al lang niet meer zo gevoelig als kort na 1945.

De aanleiding om juist Joachim Gauck uit te nodigen is dat vrijheid een belangrijk onderwerp van zijn presidentschap is, dat, conform de Duitse Grondwet, ceremonieel is.

Eerder was hij in de DDR een protestantse dominee die zich tegen het communistische regime verzette. Na de eenwording van Duitsland was hij een aantal jaren beheerder van de dossiers van de 'Stasi' (afkorting van 'Staatszekerheid', de toenmalige DDR-inlichtingendienst). Hij was het hoofd van een steeds nog bestaande instelling waar mensen kunnen inzien wat er, tot de omwenteling van 1989, over ze geregistreerd is – wat voor sommigen erg verontwaardigend is.

Opvallend aan Joachim Gauck was altijd zijn streven om goed af te wegen wat hij zegt. Daarnaast komt hij sympathiek over. Drie maanden geleden is hij tot bondspresident gekozen nadat zijn voorganger Christian Wulff over steeds meer boven tafel komende vriendjespolitiek gestruikeld is en daardoor moest aftreden. Het is nl. de bedoeling dat een staatshoofd ethisch het goede voorbeeld geeft.

Zoals ik boven geschreven heb, was Gauck in de DDR dominee en een strijder voor de vrijheid – hetgeen in de media steeds benadrukt wordt. Ik ben er niet helemaal blij mee. Want hier kan de verkeerde indruk ontstaan dat het Duitse protestantisme principieel een goed uitgangspunt voor verzet is. Dit laatste is niet het geval.

Nadat Martin Luther deze religie in de 16de eeuw gesticht had vonden opstanden plaats door boeren tegen hun uitbuitende bazen van wie zij afhankelijk waren. Luther keurde deze protesten af, koos de kant van de grondbezitters en leerde zijn volgelingen dat men

zich aan de wereldlijke machthebbers dient te onderwerpen. In het vervolg werden de protesten neergeslagen en de lijfeigenschap op het platteland bleef in Duitsland nog tot het begin van de industriële revolutie bestaan. De cultuur van onderdanigheid die mede aan deze godsdienst te danken is, uitte zich ook in het Pruisische militarisme tijdens de periode van het Duitse Keizerrijk en van het nationaal-socialisme met alle rampzalige gevolgen van dien, zoals de bezetting van Nederland. Verder valt op grond van deze gehoorzaamheid mede te verklaren dat de omwenteling in de DDR later plaatsvond dan in andere landen, zoals Polen en Hongarije. Het gebied van het toenmalige Oost-Duitsland is namelijk het epicentrum van het Duitse protestantisme.

Martin Luther staat naast zijn oproep tot onderschikking aan wereldlijke leiders voor vrouwendiscriminerende en jodenvijandelijke opmerkingen. Met het laatstgenoemde steunde hij het antisemitisme, dat uiteindelijk in de 20ste eeuw de Holocaust mogelijk maakte. Ook pleitte hij voor het doorgaan met heksenvervolging, die al voor de Reformatie op initiatief van de Katholieke Kerk begonnen was. Tolerantie eiste hij zolang zijn geloofsgemeenschap nog zwak was, maar later niet meer. Ook deze voorbeelden laten zien dat Luther vrijheden niet bevorderde.

Ondanks het feit dat sommige dominees zoals Joachim Gauck zich tegen onderdrukking verzetten, moet men heel kritisch de rol van zijn godsdienst bekijken. Dit geldt echter voor alle religies. In het verleden moesten democratie en mensenrechten vaak tegen de wil van de kerken doorgezet worden.



Joachim Gauck

Toch maar liever ‘zelfdoding’



ANTON VAN HOOFF (1943) is klassiek historicus te Nijmegen en sinds 2009 voorzitter van De Vrije Gedachte www.devrijegedachte.nl

In het aprilnummer (DV april 2012, Jrg 43, nr. 3) heeft Jan van der Werff met klem van argumenten betoogd dat de term ‘zelfmoord’ uiteindelijk de voorkeur verdient boven ‘zelfdoding’. Nu zal ik niet ontkennen dat het iets geforceerds heeft om het ingeslepen ‘zelfmoord’ te vermijden. Toch spreek ik steeds van zelfdoding of – eigen vondst! – ‘eigendoding’.

Mijn argumenten zijn – lach niet – van moraaltheologische aard. Het woord zelfmoord is namelijk het product van het morele offensief van de 17de eeuw. Om de gewetens van iedereen te pakken bedienden de moraalriders van toen, zowel van protestantsen als katholieken huize, zich van de volkstaal. Ze vertaalden daarom het Latijnse *suicida* door het sinistere *Selbstmörder*, *self murderer* en *zelfmoordenaar*. De eerste keer duikt *Selbstmörder* op in het beeldwoordenboek van Comenius (1592-Naarden 1670). De eigenzinnige Tsjechische kerkleider Komenský (gelatiniseerd tot Comenius) was ook een bekwaam pedagoog. Bij het onderwijs in het Latijn gebruikte hij, heel modern, visuele hulpmiddelen. In zijn *Orbis Pictus Latinus* (Latijnse wereld in beeld) lichtte hij Latijnse

termen toe door middel van plaatjes. Cijfertjes in de prentjes verwijzen naar de woorden bij de afbeelding, zowel in het Latijn als het Duits. Ook dit gebruik van een parallelle vertaling was een vernieuwing in het onderwijs.

In zijn Latijnse ‘pictionary’ worden heel concrete onderwerpen behandeld, zoals de paardenstal en de boekdrukkerij, maar uiteindelijk ging het Comenius om de zedelijke vorming van de pupillen. Daarom behandelde hij ook christelijke deugden. Een daarvan is de Lijdzaamheid, *Patientia*. Zij duldt onrecht als een schaap (nummertje 4 in de afbeelding). Maar de *impatiens* (11), huilt en lamenteert (12), woedt tegen zichzelf, verzet zich als een hond (13) en wordt een ‘*Selbstmörder*’ (14). Als fijne latinist is Comenius ongelukkig met *suicida*. In de 1ste druk (Neurenberg 1643) gebruikt hij het Griekse *autochir* (die de hand aan zichzelf slaat); in de 2de druk, die al binnen een jaar nodig was, voegde hij aarzelend tussen haakjes *propricida* toe, een woord van eigen maaksel dat ‘eigenmoordenaar’ betekent.

Het woord *suicida* bestond wel, maar het was barbaars Latijn. Anders dan het Nederlands en Grieks – denk aan al onze woorden met *auto* en *idio* – kan het Latijn geen woorden vormen die met ‘zelf’ (*ipse*) of ‘eigen’ (*proprius*) beginnen. Voor een Cicero zou *suicida* als ‘zwijsmoordenaar’ geklonken hebben – *sus* betekent zwijn (ik heb wel eens op de achterpagina van *NRC Handelsblad* een stukje over Willem Alexander van Oranje Nassau als ware *suicida* geschreven).

Maar middeleeuwen hadden geen last van Dargegen ein *Ungeduldiger*¹¹ heulet, wehklaget, wütet wider sich selbst¹², widerbellet wie ein *Hund*¹³, und gewinnt doch nichts damit; endlich verzweifelt er und wird ein *Selbstmörder*¹⁴;

CXIV PATIENTIA DIE GEDULD



Contra *impatiens*¹¹ plorat, lamentatur, 4
*debacchatur in seipsum*¹²,
obmurmurat ut *canis*¹³, et tamen nil 5
proficit;
tandem desperat et fit *autochir*
(*propricida*)¹⁴:

taalkundige scrupules. In 1177 keert een Franse theoloog zich tegen collega's die dwepen met heidense filosofen zoals Seneca. In zijn *Tegen vier dwaalwegen van Frankrijk* vaart hij uit. Wat voor iemand was die Seneca nu helemaal? 'Wilt u weten hoe onmannelijk hij zich doodde? [...] toen die man, die slapper was dan welke vrouw ook, gedwongen werd te sterven nam hij zijn toevlucht tot de baden en begroef hij zich als een kleine jongen tot aan zijn nek in geparfumeerd, lauwwarm water als in de zachtste veren. Daarop werden de aderen van beide armen lichtjes aangesneden zodat hij de onmannelijke geest gaf in uiterst comfort en bijna in slaap. Aldus maakte hij met grote vindingrijkheid de dood zelf en het doodslijden tot een groot genoegen voor zichzelf. Die man is geen broedermoordenaar (*fratricida*), maar, erger, een zelfmoordenaar (*suicida*)' (Walther van Saint-Victor, *Contra Quatuor Labyrinthos Franciae*). Deze boze theoloog schiep dus een hatelijk woord voor een christelijk concept dat sinds Augustinus (354-430) officiële Kerkleer was.

zzAls bisschop van Hippo in Noord-Afrika zag Augustinus zich geconfronteerd met een concurrerende christelijke kerk, die van de Donatisten. Zij vereerden als martelaren zelfs degenen die zich in religieuze vervoering van hoogten hadden gestort. Om aan te tonen dat dit gedrag allesbehalve christelijk was en dat de Donatisten dus ketters waren, zocht Augustinus naar argumenten in de gemeenschappelijke autoriteit van de Bijbel. Hij legde het gebod 'gij zult niet doden' uit als een algemeen verbod op doden van mensen door mensen (behalve natuurlijk in geval van een rechtvaardige oorlog...) 'Hij die zichzelf doodt, is een moordenaar (*Qui se ipsum occidit homicida est*),' verklaart Augustinus in *Staat Gods*. Zonder het woord te gebruiken – om de eenvoudige reden dat het nog niet bestond – heeft Augustinus al het concept dat een eigendoder een *suicida* is. In zijn drang om aan te tonen dat de Donatisten volstrekt anti-Bijbels bezig zijn, graast hij de Heilige Schrift af.



de verrader Judas samen met de verlosser Jezus

Bekoord door de duivel weigerde Jezus pertinent zich van de tinnen van de tempel te storten, voor Augustinus een principiële afwijzing van eigendoding door de Heer zelf. Ook Judas Iskariot voorziet Augustinus van Bijbelse argumentatie. In het *Evangelië van Mattheüs* en in *Handelingen van de Apostelen* is zijn zelfverhanging niet meer dan de welverdiende dood van een wanhopige verrader. Augustinus maakt nu Judas de aartszondaar. Terwijl een van de rovers die met Jezus gekruisigd werd, op het laatste moment nog tot inkeer kwam en zodoende nog dezelfde dag met Jezus in het paradijs kwam, verwierp Judas God's genade volledig. Door zich te verhangen, benam Judas zich de adem en maakte het zich onmogelijk nog op het laatste moment God aan te roepen. Hij maakte zich zo schuldig aan de doodzonde van de *Desperatio*, het wanhopen aan God's genade.

Augustinus' verwerping van zelfdoding werd door Kerkvergaderingen omgezet in strikte regels: een zelfmoordenaar kreeg niet meer dan een 'hondenbegrafenis'. Zijn lijk mocht niet in gewijde grond de eeuwige rust vinden. Daarom werd nog onlangs door een rigide pastoor in Noord-Brabant aan een bejaarde vrouw die euthanasie had laten plegen, de kerkelijke begrafenis geweigerd.

De heidense wereld van vóór Augustinus kende niet het begrip zelfmoord en had er dus ook geen woord voor. Het woord dat het meest gebruikt werd, drukt een heel ander concept uit: *mors voluntaria*, vrijwillige dood.

Enfin, voor het omgaan met zelfdoding in de Oudheid moet u mijn monografie uit 1990 maar lezen. Die is in de bibliotheek wel te vinden (ik krijg ieder jaar een paar centen leengeld) en de Engelse uitgave is nog steeds te koop: *From Authanasia to Suicide* (terwijl ik

dit stukje schreef kwam het bericht dat er vorig jaar wereldwijd nog 15 exemplaren zijn verkocht). In elk geval meen ik genoeg historische en moraal-theologische redenen te hebben om het te houden bij het neutrale 'zelfdoding'.

Sociaal gezicht ontmaskerd



IDA LAMERS-VERSTEEG, filosoof

Generaties opeenvolgend in de bijstand. Een vicieuze cirkel die reeds sedert de vroege jaren '70 met lede ogen wordt aangezien en waarvoor telkens politieke beleids-lapmiddelen worden verzonnen. Intussen is er door de bomen geen bos meer te zien. Generaties achtereen zijn werkloos. Schoolverzuim, weinig arbeidskansen, gemis aan vereiste diploma's, incomplete gezinnen, afname motivatie, mentale instorting, verslaving aan medicijnen en/of drugs, hoge leningen/schulden, zwarte handel en zelfs criminaliteit.

Veelal is er geen uitweg uit deze cirkel en groeit de volgende generatie intussen op om op hun beurt weer de daaropvolgende generatie idem dito voort te brengen. Om toch deze vicieuze cirkel te kunnen doorbreken staken de fracties van Leefbaar Rotterdam, CDA en VVD de koppen bij elkaar om op 15 februari 2012 de bekende Engelse gevangenis-psychiater en filosoof **Theodore Dalrymple** om raad te vragen.

En zoals men van een goed psychiater mag verwachten maande hij zijn toegestroomde publiek tot gedegen zelfanalyse. Het is nodig een frisse duik te nemen in het politieke onderbewuste. Een integer arts tracht de kwaal bij de bron aan te pakken en schuwt lapmiddelen. Dus hij adviseerde om allereerst de problemen onder ogen te zien, en niet meteen aankomen met beweringen over goede onderwijsprojecten en goede samenwerking in de Stadsdriehoek. Niet meer gemakshalve weggijken, ook niet als dit een breuk zou betekenen met de politieke ideologie. Immers, een sociaal gezicht is electoraal aantrekkelijk, maar aan zachte heelmeesters heb je niets. Ook niet aan beleidsmakers en wethouders die weggijken van het feit dat er gewerkt moet worden voor de kost. Dankzij zijn sociale gezicht heeft onze havenstad wereldwijde faam verworven als uitkeringsmachine.

Minachting voor de arbeider

Toen in de jaren na de oorlog de ambachtsscholen en huishoudscholen zich gingen generen voor hun leerlingen, ging het mis met de waardering voor de arbeidende klasse. De socialistische emancipatiedwang, die in die periode de gewone man en vrouw wilde *verheffen*, maakte zich – geheel zonder het bewust te beseffen – *schuldig aan discriminatie* van de zonen en dochters van hun eigen arbeidersachterban.



Theodore Dalrymple

Opeens moest dit soort scholen, waar toch de meerderheid van de jeugd werd opgeleid tot waardevolle vakman/vrouw, van naam veranderen.

De intussen salonfähig geworden socialisten geneerden zich voor al die jongens en meisjes die bezig waren een nuttig vak te leren waarmee brood verdiend kon worden op de arbeidsmarkt. In die periode sloot de opleiding nog aan op de werkgelegenheid. Dit soort scholen moest worden opgewaardeerd tot L.T.S. of V.M.B.O. Er ontstond een sfeer waarin werd gesuggereerd dat 'met de handen werken' eigenlijk iets voor domme mensen was. Dus moest er een flinke portie extra theorie bij de vakopleiding, voordat er een vakdiploma kon worden behaald. Zonder diploma dus geen kans op werk. Maar wat doe je als gediplomeerde waar een werkgever niet op zit te wachten? In noodgevallen is er recht op bijstand. Later blijkt er ook recht te zijn op omscholingsprojecten en zelfs recht op begeleiding naar werk en ook nog recht op van alles en nog wat... maar geen plicht tot arbeid.

Omdat, net als Rotterdam, ook Londen negatieve gevolgen ondervindt van het goedbedoeld maar veel te soft en veel te naïef z.g. sociaal beleid, was het nuttig om van gedachten te wisselen met Dalrymple. Ook hij constateerde dat er in relatief rijke landen, als Engeland en Nederland, erg veel arbeidsaanbod is. Grote steden in dit soort landen huisvesten veel uitkeringsgerechtigden, die helaas niet snel genegen zijn dit privilege op te geven voor werk. Zwarte handel plus uitkering brengt immers meer op. Ook bij onze burens overzee zorgt een vriendelijk ogend uitkeringsbeleid ervoor dat men niet bereid is moeite te doen, of zelfs te verhuizen, voor een baan die nauwelijks iets meer opbrengt dan de uitkering. Niemand dwingt hen daartoe. Dus

ook daar stromen ongeschoolde, ongediplomeerde immigranten binnen, die zeer welkom zijn bij werkgevers. Immers aanvankelijk werken deze nieuwkomers goed en gemotiveerd. Ze hebben vaak een goede opleiding genoten en zijn nog gedisciplineerd. *“Het om politieke electorale redenen ‘pleasen’ of het subsidiëren van werklozen zorgt voor een grote instroom van immigranten. Een instroom die eigenlijk overbodig is”*, aldus Dalrymple.

Een frisse duik in het politiek onderbewuste brengt aan het licht hoezeer het sociale gezicht van toen gaandeweg veranderde in een bedrieglijk masker. Het verbergt een diepe minachting voor de zonen en dochters van de eigen ideologische achterbannen, van zowel liberale, christelijke als socialistische huize... Minachting dus voor al die meisjes en jongens die dommer geacht werden dan hun theoretisch

gerichte leeftijdgenoten. En dus ook lager betaald konden worden. Van hen werd een inhaalslag vereist, die hun specifieke talenten miskende en de aansluiting tussen opleiding en arbeidsmarkt uit het oog verloor.



Pleasen en subsidiëren van grote groepen uitkeringsafhankelijken om politieke en electorale redenen is een gevolg van die gemaskeerde minachting voor werk met de handen. Dit “pleasende” sociale gezicht zette een arbeidersinstroom van elders in gang. Het is hetzelfde onbewuste *dédain* voor laaggeschoold werk dat thans de uitkeringsmachine op stoom houdt.

Deze gemaskeerde minachting, angstvallig verscholen achter een sociaal gezicht, is de bron van de vicieuze cirkel... *een instroom die eigenlijk overbodig is.*

Ontmaskering van dat sociale gezicht kan die cirkel doorbreken.

Het monopoliseren van leed

ENNO NUY

De mij onbekende organisatie Federatief Joods Nederland gaat via de rechter proberen alle herdenkingen op 4 mei waarbij ook Duitse soldaten worden herdacht, te laten verbieden. Dat is hun goed recht, ze zijn er via de rechter al in geslaagd de burgemeester van Vorden te beletten op 4 mei in zijn gemeente Duitse soldaten te herdenken. Een onbegrijpelijke beslissing van de rechter overigens die naar mijn stellige overtuiging in hoogste instantie ongedaan zou zijn gemaakt. Dus ook die nieuwe rechtszaken zie ik met vertrouwen tegemoet.

Ewoud Sanders, historicus, publicist, en joods, verzet zich in de NRC terecht tegen de transformatie van de Nationale Herdenking naar een joodse herdenking. Ik verzet mij al meerdere jaren tegen deze afschuwelijke en nare want onverzoenlijke trend. Verschillende joodse organisaties, waaronder in ieder geval het CIDI, het Auschwitzcomité en de eerder vermelde FJN, zijn de sterkste exponenten van deze weezinwekkende ontwikkeling.

Deze joodse organisaties annexeren de Nationale Herdenking voor hun eigen sektarische doelstellingen. Zij menen onder meer dat ook de derde generatie joodse nakomelingen van Holocaustslachtoffers betrokken moet worden bij besluitvorming rond dit fenomeen. Ik ontken niet dat derdegeneratienakomelingen aangedaan kunnen raken door (de gevolgen van) de Holocaust. Ikzelf ben evenzeer, ofschoon niet joods, aangedaan door (de gevolgen van) de Holocaust. Maar het gaat mij absoluut te ver hen als slachtoffers te bestempelen. Dit monopoliseren van leed is niet alleen onaanvaardbaar, het heeft ook een heel sinistere bijmaak. Deze joodse organisaties hebben er (politiek) belang bij dat zij hun status van uitzonderlijk slachtoffer zolang mogelijk behouden. Maar hun afschuwelijke houding blokkeert ieder proces van verzoening. Dat sommige joden daar niet aan willen is hun probleem maar het stoort mij mateloos dat zij anderen hun wil proberen op te leggen.

Ik heb vaker geschreven: op 4 mei houden wij de Nationale Herdenking. Het zijn alle Nederlanders samen die bepalen hoe die Nationale Herdenking eruit moet zien. Steeds meer Nederlanders verlangen een bredere invulling van deze bijzondere dag. Het kan niet zo zijn dat enkele meer of minder obscure joodse organisaties dat onmogelijk maken.

Verzoening, Naftaniel en Loonstein, dat is wat de Nederlanders verlangen. Keer u daar niet van af.

Boekbesprekingen

Notities van een lezer (2)



BERT GASENBEEK (1953, Hollandsche Rading) is Directeur van het Humanistisch Historisch Centrum (HHC, v/h Humanistisch Archief) en het J.P. van Praag Instituut

Atheïst of multiculturalist? Dat lijken de twee posities te zijn die je na 9/11 juist in kringen van vrijdenkers of humanisten nog maar kan innemen. Toen ik in 1975 lid werd van het Humanistisch Verbond speelde atheïsme geen enkele rol. Ik werd lid vanwege mijn interesse voor de geschiedenis van de humanistische traditie en omdat het humanisme in die tijd een duidelijk sociaal gezicht had met aandacht voor thema's als solidariteit en rechtvaardigheid. Als humanist hield ik me niet meer met de godsvraag bezig. Maar door de zogenaamde terugkeer van religie in de samenleving word je – zeker in kringen van vrijdenkers – welhaast gedwongen om als atheïst uit de kast te komen.

Om deze reden was ik extra benieuwd naar de twee lezingenbundels die onder redactie van Jurgen Slembrouck bij University Press Antwerp zijn verschenen. Het gaat om de bundels *Onze waarden? Welke toekomst voor het humanisme?* (€ 20,=) uit 2010 en *Voorbij het atheïsme? Over de relatie tussen atheïsme en humanisme* (€ 17,=) uit 2011. In de eerste bundel staat de vraag centraal wat het betekent om vandaag de dag humanist te zijn in een wereld waarin commerciële en godsdienstige mens- en wereldbeelden steeds dominanter zijn. De lezingen van de 7 sprekers zouden in moeten gaan op twee belangrijke maatschappelijke vraagstukken: de ecologische gevolgen van de consumptiemaatschappij en de plaats en rol van levensbeschouwingen in het publieke leven.

Belangrijke vraagstukken natuurlijk, waarbij het voor mij dan vooral gaat om humanistische antwoorden op de huidige crisis van het neoliberale kapitalisme en op fundamentalistische aspecten van de godsdiensten. Helaas gaven de gebundelde lezingen mij op deze vragen weinig antwoorden. Ik wil de lezer niet onthouden dat Floris van den Berg – vrijdenker en docent milieufilosofie aan de Universiteit Utrecht – in een originele bijdrage een krachtig pleidooi hield voor wat hij ecohumanisme noemt. Zijn stelling is dat als het humanisme een levensbeschouwing wil zijn die antwoord geeft op de fundamentele vragen van het menselijk bestaan, dat dan de blik verbreed dient te worden. De focus moet dan verplaatst worden van zingeving, religie en secularisatie naar milieu en dieren. Van den Berg is om tot zijn ethische theorie te komen echter tamelijk radicaal in zijn afwijzen van de morele gevolgen van de handelingen van de gemiddelde Westerse mens zoals vlees eten, op vliegvakantie gaan, katoenen kleding dragen, etc.

In de bundel *Voorbij het atheïsme* staat de vraag centraal welke plaats er in de huidige seculiere samenleving nog is voor een (on)godsdienstig mens- en wereldbeeld, of dat (on)geloof louter een privé-aangelegenheid moet zijn. Actuele antwoorden biedt de bundel nauwelijks, maar wie zijn kennis van de geschiedenis en de grondslagen van het atheïsme wil opfrissen kan ik de bundel zeker aanbevelen. Zelf kies ik als humanist niet tussen de zwart-wittegenstelling atheïst of multiculturalist, want voor mij is het duidelijk dat de geschiedenis van het humanisme in Nederland na de Twee Wereldoorlog heeft laten zien dat er ook een 'derde' positie mogelijk is. Namelijk, dat er vanuit een atheïstisch, maar ook vanuit een religieus uitgangspunt, een humanisme mogelijk is dat actief de grondrechten van de mensen in de democratische samenleving verdedigt. En daarmee tegelijkertijd de plaats en rol van godsdienst in het publieke domein accepteert, zolang daardoor die grondrechten niet worden aangetast. Overigens betekent dat voor mij ook dat artikel 6 over vrijheid van godsdienst en levensovertuiging niet in de Grondwet thuis hoort, omdat andere grondrechten die vrijheid al mogelijk maken.

* *
*

Na deze lange en theoretische uiteenzetting wil ik de lezer attenderen op een aparte en oude publicatie die ik recentelijk onder ogen kreeg, nl. *De amusante bijbel* die de Franse schrijver Léo Taxil in 1897 in 3 delen publiceerde. Taxil (1854-1907), pseudoniem voor Marie J.G.A. Jogand-Pagés, kreeg in zijn

jonge jaren een streng katholieke opvoeding bij de Jezuïeten, waardoor hij – volgens Wikipedia – sterk antiklerikale gevoelens ontwikkelde. En een zeer grappige en scherpe kijk op de bijbel. Zijn vertaalde boek verscheen in 1907 in één deel in Nederland en in 1920 in 3 delen bij De Roode Bibliotheek, de



vermaarde uitgeverij van de anarchist en vrijdenker Gerhard Rijnders. Ik heb genoegelijke uren leesplezier gehad van het boek dat verscheen met de ondertitel 'volledige editie met de letterlijke aanhalingen uit de heilige schrift en al de weerleggingen van Voltaire, Bolingbroke, Toland en andere beoordeelaars'. Op prachtig satirische wijze en met 400 komische plaatjes wijst Taxil op de vele fouten, inconsistenties en valse overtuigingen in de bijbel. Ik kan me voorstellen dat destijds de lezers van de Roode Bibliotheek het boek met rode oortjes gelezen moeten hebben. Het boek staat vol met zinnnetjes als 'het is nutteloos om te trachten dit te



begrijpen', bijv. na de zoveelste scheppingsdaad van god, zoals 'en er was licht'. Het boek wordt tegenwoordig nog volop voor schappelijke prijzen aangeboden op Boekwinkeljes.nl. Leo Taxil was overigens wel een aparte figuur: in 1886 bekeerde hij zich voor korte tijd tot zijn vroegere geloof...

* *
*

Atte Jongstra

Kristalman Multatuli-oefeningen



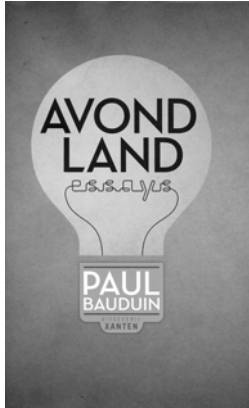
In mijn vorige *Notities* besprak ik enkele boeken die de laatste jaren van en over Multatuli waren verschenen. Ik bewaarde Atte Jongstra's *Kristalman – Multatuli-oefeningen* (De Arbeiderspers, 2012, € 29,95) vol verwachting voor deze *Notities*. Jongstra schreef tenslotte in 1985 *De Multatulianen*, waarin hij een overzicht gaf van de weerklank die Multatuli kreeg na zijn dood tot 1985. Daarin ook veel over Multatuli en de vrijdenkers. Hoewel het geen sterk boek is – fragmentarisch, slordig gedocumenteerd en zonder eigen visie op Multatuli – maakte *Kristalman* mij nieuwsgierig. De titel verwijst naar het schrijverschap van Multatuli zoals Jongstra dat ziet: schrijven als een vorm van kristallisatie van gedachten, aan elkaar geregen door vele associaties. Snel werd me bij lezing duidelijk dat Jongstra – die voor dit boek nog eens al het werk had gelezen en uitgepluisd – zich niet als Multatuliaan, en dat hoeft natuurlijk ook niet, maar als anti-Multatuliaan opstelde. Het werk van Multatuli, en met name *Millioenen-Studiën*, gebruikt Jongstra vooral als kapstok om zelf, in een losse essayistische

vorm, in te gaan op de aparte kanten en bepaalde aspecten van het werk van Multatuli. Zo neemt Jongstra zaken als 'worst, bokking, kunststanden, kachels, het drillen van rekruten', als uitgangspunten voor zijn beschouwingen. Op zich schrijft Jongstra onderhoudend, maar na tweederde van het boek heb ik de rest nog maar diagonaal uitgelezen. Het is al met al een bont geheel geworden en met Multatuli heeft Jongstra vooral eigenzinnigheid gemeen. Door het sterk benadrukken van de mindere, kleingeestige kanten van Multatuli – die hij ook had – en het in twijfel trekken van de ideële motieven van zijn schrijverschap, verschijnt Multatuli bij Jongstra louter als een narcistisch, op zichzelf gericht schrijver. Maar, als er nu één boek is dat ik de afgelopen jaren las waarin de auteur niet nalaat voortdurend naar zijn 'vele en bijzondere' andere boeken te verwijzen, dan is het Jongstra wel... Ik zal het de beginnende Multatulilezer niet willen aanraden, maar echte Multatulianen kunnen niet om dit boek heen.

* *
*

Tot slot heb ik nog een echte aanrader: *Avondland-essays; essays van een onafhankelijk denker* van Paul Bauduin. Het verscheen begin dit jaar, bezorgd door en onder redactie van Maarten Looij en Enno Nuy, bij de nieuwe uitgever Xanten (€ 24.95). Ik vermoed dat vrijwel niemand van de lezers van *De Vrijdenker* ooit van Paul Bauduin (1905-1999) gehoord heeft. Dat zou ook niet kunnen, omdat dit

boek het eerste is met filosofisch werk van Bauduin. Het boek kwam ook op aparte wijze tot stand. Bauduin, geen vakfilosoof, las als jongeling veel grote filosofen onder het motto "liever in niets geloven, dan in onzin". Hij wilde loskomen van het geloof en het leven en de wereld begrijpen. Al lezend, denkend en schrijvend vormde hij zijn eigen levensbeschouwing. Na de Tweede Wereldoorlog, waarin hij krijgsgevangenschap doormaakte en dwangarbeid verrichtte aan de Birmaspoorlijn, maakte hij carrière in de reclame en schreef succesvolle boeken over marketing. Uit angst voor een derde wereldoorlog emigreert hij in 1978 naar California. Tot zijn grote verdriet slaagde hij er niet in om zijn essays bij leven gepubliceerd te krijgen. Wel komt hij met Maarten Looij (1920) in contact, aan wie hij zijn essays nalaat. Na veel inspanningen slaagt deze met steun van Enno Nuy erin om het boek te publiceren.



Waarom al deze moeite om de essays van een niet geschoold filosoof uit te kunnen geven? Ik denk dat er een paar redenen zijn. Allereerst slaagt Bauduin erin om op een volstrekt heldere en onderbouwde wijze de belangrijkste filosofische en politieke kwesties – de vragen naar waarheid, vrijheid, kennis, goed en kwaad – aan de orde te stellen. Ook komen maatschappelijke en politieke vragen aan de orde. Ten tweede is hij een zeer origineel en zelfstandig

denker die niets moet hebben van beroepsfilosofen. Ten derde schrijft Bauduin erg goed: geestig, spitsvondig en met een mooi taalgebruik. Ik heb met plezier en instemming veel van zijn meer dan vijftig bijdragen in deze bundel gelezen. Ook die bijdragen – bijvoorbeeld over de minimale staat en de politiek in de VS – waarmee ik het volstrekt niet mee eens ben. Want Bauduin was een origineel en zelfstandig denker, en bovenal een scepticus naar mijn hart.

Ik besluit deze Notities met enkele aforismen uit zijn boek. Over religie: *'Het gegeven dat mensen altijd in God hebben geloofd, bewijst niets over het bestaan van God, maar zegt veel over het menselijke brein'*. En over de mens: *'De mens is een rationeel dier, maar meer dier dan rationeel'*. Vervolgens: *'Hoe meer je over de menselijke geschiedenis leest, hoe meer je je er aan stoort dat evolutie al die moeite heeft gedaan om de menselijke soort te produceren'*.

De canon van de Godsdiensthysterie

JAAP VAN DEN BORN (Nijmegen, 1951) beidt zijn tijd.



De Heer is mijn herder

De vrome kudde gaat al vroeg op stok
Maar in het klooster werkt men steeds non-stop
Luid klinken de gebeden door de nachten

Al levert al dat bidden weinig op
Veel nut kun je niet van een non verwachten
Het is wel veel geschreeuw maar weinig wol

Dit brengt een ander spreekwoord in gedachten
Want dikwijls zit zo'n klooster mudjevol:
Er gaan veel makke schapen in een hok

Maar wat men hier dan ook van denken moge:
De Kerk heeft al haar schapjes op het droge



Sainte Brigitte, Frankrijk, 1551.

In het plaatselijk nonnenklooster ontwikkelen de bewoonsters de gewoonte om luidkeels en gezamenlijk te blaten als schapen. Dit verschijnsel houdt tien jaar stand tot men bij wijze van experiment een van hen op de brandstapel verbrandt om te zien of er hier geen sprake is van hekserij, waarop de anderen verder leven als stomme schapen.

Het raadsel Spinoza



ANTON MULLINK (1938, Vorden) was ooit franciscaan, missionaris en kapelaan, wil nu uitdragen hoe wijds het perspectief is van het seculiere denken. Is onder andere werkzaam geweest in de verslavingszorg.

Met veel interesse las ik in de Vrijdenker van mei 2012 (Jaargang 43, nummer 4) Michiel Wielema's recensie van Yalom's boek: 'Het raadsel Spinoza'. Een m.i. geniaal boek. De kritiek, dat de gefrustreerde nazi-ideoloog Rosenberg al aan begin van zijn carrière Spinoza als irrelevant verworpen zou hebben, maakt het boek van Yalom niet minder belangrijk. Deze feitelijke onjuistheid doet niets af aan de betekenis van het boek. Hij is romanschrijver en geen historicus.

In mijn loopbaan als hulpverlener heb ik veel steun gehad aan de therapeutische leerboeken van Yalom. Omdat ik hem als leermeester-therapeut kende was het voor mij aantrekkelijk om romans van hem te gaan lezen; zo ook 'Het raadsel Spinoza'. Hij is in staat zijn kennis van de psychiatrie en ervaring als therapeut, in zijn romans volop te benutten.

Voor vrijdenkers is dit boek een aanrader. Yalom geeft in romanvorm aan hoe belangrijk religiekritiek is. Hij legt door het verhaal van Spinoza boeiend uit dat mensen god naar hun evenbeeld schetsen en niet omgekeerd. Daar kan geen filosofische of theologische verhandeling tegenop. Ook de gedachte dat er een god zou zijn die een bepaald volk als zijn uitverkoren volk uitkiest, is onredelijk en absurd. Wonderen en godsdienstige ceremonies zijn ondingen en de wortel van veel kwaad. Om nog maar niet te spreken van de christelijke gedachte dat 'de' joden god's zoon vermoord zouden hebben.

Daarnaast geeft Yalom op dramatische manier weer hoe zijn verstoting uit de joodse gemeenschap hem raakte en isoleerde.

Vanzelfsprekend is zijn verhaal geromantiseerd: daar is hij romanschrijver voor. Iets van dat proces herken ik in mijn eigen leven. Uittreden uit een kloosterorde plaatste mij ook meteen buiten die club. Studiegenoten mijden liefst het contact met mij. Ook de positie in de familie, die voor zover ik weet allemaal gewoon katholiek gebleven zijn, is anders geworden. In elk geval zijn onderwerpen als

geloof en kerk op geen enkele wijze onderwerp van gesprek met hen. Verschillende familieleden gaven wel aan hoeveel verdriet ik mijn ouders gedaan zou hebben met mijn uittrede uit de kloosterorde en met mijn afval van het geloof.

Yalom geeft aan hoe Spinoza zich gevoeld zou kunnen hebben. Spinoza volgt zijn rede en is daar gelukkig mee. Omgekeerd suggereert Yalom dat Spinoza gelovigen betreurt om hun standvastig vasthouden aan een waanwereld. Hij is atheïst avant la lettre, hij stelt god gelijk aan de hele wereld. In mijn idee is een pantheïst een ander woord voor atheïst.

Ook rassenhaat is een vorm van geloof. Frustraat Rosenberg is daar door zijn therapeut niet van af te brengen. De boeiende visie van Yalom op een gestoorde nazi-ideoloog die in de knoop raakt door de omstandigheid dat een jood een geniale rationele visie op mens en wereld heeft, is het lezen alleszins waard. Ook de psychologische uiteenrafeling van Spinoza's geest is fascinerend. Juist het vermijden van wetenschappelijk of psychotherapeutisch jargon maakt Yalom's boek zo fascinerend.

Op een van de laatste bladzijden legt Yalom de volgende woorden in Spinoza's mond: 'Ik hoop dat alle religies, waaronder het jodendom, zullen worden weggevaagd, dankzij een noodzakelijke toewijding aan de rede.'

Als ik leraar zou zijn aan een opleiding voor vrijdenkers zou ik dit boek hoog op de lijst zetten van verplichte literatuur.

Rectificatie



In de vorige aflevering van De Vrijdenker stond bij het artikel *Alfred Rosenberg en Spinoza: de nazi en de vrijdenker* van Michiel Wielema een verkeerde foto van de auteur afgebeeld. Hierbij de foto van de echte Michiel Wielema.

Onze excuses.

De redactie

Bible balloons 1954



HANS KNAP (1933), gepensioneerd journalist (dagbladen en tv), auteur van enkele boeken: Forschungstelle Langeveld – *Duits afliuisterstation in bezet Nederland*, Valentine Prax en Ossip Zadkine – portret van een kunstenaarshuwelijk, biografie over Ilja G. Ehrenburg.

In 1999 verscheen in Londen een omvangrijk en indrukwekkend boek “Who paid the Piper? – The CIA and the cultural cold war”, van de Britse historica Frances Stonor Saunders. Het werk laat veel zien van de duistere hoeken van de Amerikaanse culturele geschiedenis, waarvan niet algemeen bekend was dat de Koude Oorlog niet alleen werd gevoerd met enorme bewapenings-inspanningen, maar ook met dollarsubsidies via de CIA verschaft aan Europese schrijvers, uitgevers, musea, orkesten, ballet en instellingen, in de strijd tegen “links”, de gevreesde overname van de macht door het “Sovjet-communisme”.

In haar vuistdikke werk van ruim 500 pagina's schrijft Frances Stonor Saunders ondermeer het volgende: Terwijl omgekochte kunstrichtingen als wapen werden gebruikt tijdens de Koude Oorlog, zette Amerika een machtiger uitvinding in: *god*. Religieus geloof in de zedelijke wetgeving werd in 1789 verankerd in de Grondwet van de Verenigde Staten, maar tijdens het hoogtepunt van de Koude Oorlog kwam Amerika er achter hoe nuttig de aanroeping van de juichkreet kon zijn.

God was overal: hij was in de 10.000 ballonnen met bijbels die werden opgelaten over het IJzeren Gordijn door het *Bible Balloon Project 1954*; de officiële goedkeuring was in een tekst aan het Congres afgedrukt op 14 juni 1954, die [...] werd vastgelegd met de woorden: “Een natie onder God”, een zin die volgens Eisenhower bevestigde “de uitmuntendheid van het religieuze geloof in Amerika's erfenis en toekomst; op deze manier zullen wij steeds deze geestelijke wapens versterken, die voor altijd de meest krachtige bron zullen zijn tijdens vrede en oorlog.



Door Radio Free Europe worden ergens in West-Duitsland ballonnen klaargemaakt om teksten over de grens naar landen achter het IJzeren Gordijn te verzenden.

Dergelijke woorden begonnen ook te verschijnen op de dollarmunten en -biljetten, nadat het Congres in 1956 had besloten dat “*IN GOD WE TRUST*” het officiële motto van de natie werd en op het geld kon worden afgedrukt...



Center for Inquiry Low Countries presenteert

Atheïsmedag 2012



Festijn van de rede
Over atheïsme, secularisme & humanisme

Datum: **zaterdag 30 juni 2012**

Locatie: **Academiegebouw, Domplein 29, Utrecht.**

Entree: 5 Euro

Tijd: **14.00 -17.30 uur**, inloop (met koffie/thee) vanaf 13.30 uur

Contactpersoon: Floris van den Berg (florisvandenberg@dds.nl)

Meld u aan via: info@cflowcountries.org

Dagvoorzitter: **Dirk Verhofstadt**

13.30-14.00: inloop met koffie/thee

14.00-14.15: Welkom & introductie **Bert Gasenbeek**, voorzitter CFI Low Countries

14.15-15.15: **Herman Philipse** over zijn recent verschenen boek *God in the Age of Science*

15.15-15.25: Dirk Verhofstadt interviewt **Hans de Vries** (voorzitter ASP) over de Atheïstisch Seculier Partij (ASP) en het ideaal van de seculiere samenleving.

15.25-15.35: Floris van den Berg presenteert de **petitie 'Pleidooi voor filosofie in het onderwijs'**.

15.35-15.55: pauze

15.55-16.45: **Dirk Verhofstadt** interviewt **Paul Cliteur** n.a.v. het onlangs verschenen boek *Op zoek naar harmonie*

16.45-17.00: **Paul Cliteur** over de filosofie van 'Ikaros'.

17.00-17.30: (boekpresentatie) **Isabelle Buhre** interviewt **Floris van den Berg** over *Geleefde Brieven III: Ikaros*.

17.30-18.30: Borrel met boekverkoop en signeersessie van de drie besproken boeken.



De Atheïsmedag wordt gesteund en gesponsord door de atheïstische vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte. www.devrijegedachte.nl.

Center for Inquiry Low Countries is een seculier humanistische denktank ter bevordering van secularisme, scepticisme, atheïsme en humanisme.



De wildeman



LEON WECKE (1932 Wijchen) is polemoloog verbonden aan het Centrum voor conflictanalyse en -management (CICAM) van de Radbouduniversiteit Nijmegen

Er was eens een klein koninkrijk gelegen aan de zee. Het werd al sinds mensenheugenis bestuurd door een koningin, een pensioenweigeraar, die maar niet wilde opstappen, ook al was haar schoondochter nog zo capabel. Op haar oude dag werd zij geconfronteerd met wat historici later ‘de middag van Wilders’ zouden noemen. Wilders had steeds meer aanhang gekregen bij het ontevreden en gefrustreerde volk dat hij soms te wapen riep. Met hooivorken en dorsvlegels gewapend kwam men dan samen op het grote plein in de residentie om de vijand te verslaan. De vijand bestond uit primitieve horden waarvoor Wilders, de wildeman, zoals hij door het gepeupel liefkozend genoemd werd, te pas en te onpas gewaarschuwd had. Hij verkondigde dat de vijand de bedoeling had ons erf te bezetten en desnoods ons volk uit moorden. De vijand was al onder ons, zo onderstreepte hij meermalen, en wees daarbij op de misdadige inslag van het andere geloof. Een niet onaanzienlijk deel van het eenvoudige volk zag in hem een nieuwe Messias, die met zekerheid de verlossing zou bewerkstelligen van het kwaad dat aanstaande was. De macht van de wildeman was niet onaanzienlijk. Geen wonder dat twee naar almacht strevende leiders hem gaarne in hun team zagen opgenomen. Tegen betaling van een aantal toezeggingen ging een liberale en een christelijke brave borst met hem in de politieke zee van het koninkrijk. Velen in het land waarschuwden dat een regering met de gedogende rattenvanger van Venlo een ramp zou worden. Maar er werd niet geluisterd en de Klink ging voor de wildeman van de politieke deur. Ook de arme koningin, die niet zoals haar verre veronderstelde voorvaderen alle macht had, droomde ’s nachts van de volkstribuun die het kennelijk in het regeerteam in feite voor het zeggen had. Zij had nog kort te voren aan haar hoofdraadgever, ene Piet Hein Donner, gevraagd: ‘Loopt het wel goed af?’. Maar de raadgever, inmiddels onderkoning van het land, had haar gerust gesteld. ‘Ze hebben mij aan deze baan geholpen en ik zeg U, het zal waarachtig wel gaan.’ De Majesteit slaakte een zucht, wenkte een kamerlakei om de raadgever uit te laten en viel in slaap. Voor het geestesoog van de Majesteit verscheen een zaal in het Catshuis, ooit bewoond door Vader Cats, die indertijd al heel wat wijsheid aan het volk had voorgehouden. ‘Doe eens normaal,’ werd er geroepen door de wilde man, terwijl hij de twee regeerders met een hakbijl bedreigde. De majesteit draaide zich onthutst om teneinde het afschuwelijk tafereel te ontwijken, maar het had geen zin. Even later bleek alles weer bijgelegd. Er waren zware besluiten genomen: de tien daarvoor in aanmerking komende landgenoten werd een verbod tot het dragen van gezichtsbedekkende kleding aangezegd en op een aantal gevaarlijke snelwegen werd de 120 kilometerlimiet in die van 130 gewijzigd. Maar er zaten nog meer harde besluiten in het regeervat. De financieel-economische crisis diende bezworen te worden en daarvoor was geen tijd te verliezen. Na vijf weken meende de wildeman dat hij er wellicht genoeg van had. Er was gemor in zijn achterban. Een enkele vooraanstaande, bij bijeenkomsten helemaal vooraanstaande analfabeet, had zijn rijen verlaten. De Majesteit slaakte een zucht van verlichting om echter vervolgens opnieuw het driemanschap bijeen te zien. Ze klopten elkaar op de schouders en ze dacht zelfs waar te nemen dat de christelijke regeerder in het geniep de wildeman zat te knuffelen. Zou het toch nog goed aflopen? Maar gelukkig, zoals elk sprookje, was er na twee weken toch nog een happy end. De drie hadden een akkoord en de feesttaart was al besteld, de convocaties ugeschreven. Voor Turken en Polen, die men vergeten was te inviteren, was een meldpunt ingesteld. De studentenweerbaarheid uit Leiden had al geoefend. Het zou ‘de dag der dagen’ worden. Maar de wildeman had zijn knopen geteld. Het waren er niet zoveel. In de nacht voorafgaand aan het feest had hij ze allemaal op een rijtje. Een paar lieden uit zijn achterban telden ze nog een keer na. En nee hoor, het kon niet. Het feest ging niet door, maar de crisis waarin het land verkeerde wel. Het volk koos nieuwe vertegenwoordigers die ver weg van het vaderlandse toneel in afzondering, in het gastenverblijf van een villa ergens in Griekenland, na een moeizaam gesprek ter zake kwamen. Voor de wildeman was geen plaats in de nieuwe regering. Hij vertrok, zo staat in het geschiedenisboek van het koninkrijk, naar Amerika. Daar stichtte hij een koffiepary, waarbij nog menig sponsor uit het verleden op de koffie kwam.



Atheïstisch Seculiere Partij

www.atheïstischseculierepartij.nl
info@atheïstischseculierepartij.nl

Wolfskuilseweg 34
6542 JK Nijmegen

Een partij met rede

Maakt u het de ASP mogelijk om deel te nemen aan de Verkiezingen!
Doneer in het steunfonds voor de verkiezingen en/of wordt lid van de ASP.

De ASP wil deelnemen aan de Tweedekamer verkiezingen van 12 september 2012 en het atheïstisch-seculiere geluid laten horen in de Nederlandse politieke arena.

We willen een alternatief bieden voor het religieuze denken in de Nederlandse politiek en de volledige scheiding van religie en overheid realiseren. Alle privileges van religie, die verweven zitten in de Nederlandse wetgeving, willen wij vervangen door een seculiere wetgeving.

Wij zijn voor het volledig invoeren van openbaar seculier onderwijs waarmee het afschaffen van bijzonder 'godsdienstig' onderwijs wordt bereikt. Het onderwijs aan kinderen, jongeren en volwassenen zal gebaseerd zijn op wetenschappelijke kennis en vaardigheden om als een zelfstandig en onafhankelijk denkend individu deel te nemen aan de samenleving.

U kunt ons helpen door geld te storten in ons steunfonds.

Bank: ING BANK NV
BIC code: INGBNL2A
Rekeningnummer: **60 38 445**
IBAN nummer: NL28INGB0006038445
ten name van **Atheïstische Seculiere Partij te Deventer NL**
ondervermelding van **Steunfonds**

Of u kunt lid worden van de Atheïstisch Seculiere Partij:
<http://www.atheïstischseculierepartij.nl/lid-worden>

Stuur dit verzoek door aan de bij uw bekenden die de ASP zouden willen steunen.

Bedankt voor uw medewerking,

Hans de Vries,

Voorzitter van de ASP

De Vrije Mening?



HANS LOUIS KOEKOEK (Rotterdam 1935) is filmer en schrijver; publiceerde o.m. *Ongelovige verhalen*. www.hanskoekoek.nl

Een van de meest voor de hand liggende oneliners lijkt mij gelanceerd door de vrijdenkersvereniging. De quote luidt: De Vrije Gedachte. Immers, gedachten zijn interne menselijke breinwerkingen in een afgeschermd hoofd. Ze zijn door anderen niet af te lezen: ze zijn dus, afgezien van beïnvloeding, frank en vrij. Bedoeld zal worden het uiten van die gedachten: **De Vrije Mening!** Inderdaad, dat is andere koek! Hoewel ik geen lid ben van de Vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte, dringt het wel tot me door dat de leden op zijn zachtst gezegd elkaars mening niet erg waarderen. Maar goed, ik dwaal af, maar het moest er toch even uit, het zat me hoog.

De Vrije Mening dus. Daar kleven de stekels aan. Laten we starten bij de geboorte van een mens. Niemand heeft aan de toekomstige wereldburger gevraagd of die wel zo graag op deze planeet wil vertoeven. Dat houdt in dat we, of we willen of niet, stuk voor stuk met het leven opgezadeld worden. Het is slikken of stikken.

Maar nu! Er kunnen zich in een mensenleven situaties voordoen die het opgelegde leven onbegaanbaar of zinloos maken. Iedereen zal genoeg fantasie in huis hebben om iets van de aard van die situaties te “willen” begrijpen. Een mens kan bij volledig bewustzijn concluderen (**menen**) dat het leven voor hem of haar het einde heeft bereikt, geen nut meer heeft en slechts onnodig lijden in het verschieft biedt. De tegenzet, euthanasie, was jarenlang vrijwel onbespreekbaar en werd zelfs als godslasterend beschouwd. Lijden loutert. Gelukkig liggen deze vrome ideeën grotendeels in de prullenmand. Maar oppassen, prullenmanden worden niet altijd meteen geleegd.

Toen mijn vader op 90 jarige leeftijd, na zeer belastende onderzoeken, uitbehandeld aan longkamer, geen verdere ellende wilde “beleven” besloot hij in overleg met mij aan de verpleeghuisarts zijn wens om euthanasie kenbaar te maken. Het personeel had mij al verteld dat wij boften met deze arts. Ze was, in tegenstelling tot andere verpleeghuisartsen, bereid als alles wettelijk was geregeld, aan gereede verzoeken om levensbeëindiging te voldoen. Zij ging akkoord met mijn vaders wilsbeschikking. Toen het moment aanbrak dat mijn vader zijn zinloos lijden niet meer aankon, bleek de arts zwijgend op vakantie te zijn gegaan. Een plaatsvervangende arts wilde niet meewerken aan euthanasie. Hij beloofde wel artsen te traceren die bereid zouden zijn mijn vaders wens uit te voeren. Echter, hij traineerde de uitvoering zodanig, dat mijn vader circa 10 dagen lang een zwaar, niet noodzakelijk stervensproces moest ondergaan. Dat mijn vader snakkend naar lucht, met bloed rond zijn mond, als een baby incontinent moest sterven, heb ik mij zeer aangetrokken. De voortgang van de euthanasie-procedure bleek als een arts uitvalt bijzonder moeilijk weer op gang te brengen. Voor mezelf heb ik getracht te onderzoeken wat er was misgegaan. Allereerst, de politici, uitgezonderd die van de christelijke partijen, zijn niet de boosdoeners. De wet biedt ruimte aan ernstig lijdende mensen met een doodswens. Die ruimte wordt door veel artsen niet onderkend en onvoldoende benut. Ze blijven op overdreven veilige afstand van de grenzen van de wet. Gerechvaardigde verzoeken om hulp bij levensbeëindiging worden hierdoor ongegrond afgewezen.

Wat mag men hieruit voorzichtig concluderen? Een deel van het medisch establishment loopt achter bij de hedendaagse politieke besluitvorming en de gerechtelijke zienswijze. Waarom kunnen/mogen artsen de laatste essentiële wens van een individu negeren? Een arts is geen ethicus, slechts een vakman. Wel wil ik erkennen dat artsen zich vooraf mogen beroepen op gewetensbezwaren. Die bezwaren mogen echter niet zover gaan dat ze sjoemelen met het doorverwijzen naar collega's die euthanasie uit een andere hoek bezien.

Wanneer De Vrije Gedachte van een mens zich uit in de **mening** dat verder leven zinloos is en dienengevolge een eind aan het leven wenst, heeft die mens het recht daarin bijgestaan te worden. Dat is menselijk, **niemand heeft om het leven gevraagd**. Wil men er vanaf, dan bemoeien anderen zich er soms hinderlijk mee. Ook bij vrijwillige levensbeëindiging geldt: **De Vrije Mening**.

Eventuele nadere informatie, ter keuze:

Nederlandse Vereniging voor een Vrijwillig Levensende / De Levensendekliniek.